

Herdenking Fort De Bilt

Utrecht, 28 april 2018

Fort De Bilt is een monument met een gruwelijke geschiedenis. Een schuldige plek, zoals de dichter Armando zou zeggen. Minstens 140 mannen hebben hier de dood gevonden. Hun namen zijn na veel onderzoek achterhaald en in stenen vereeuwigd. Drie jaar lang, van mei 1942 tot mei 1945 zijn hier verzetsmensen gedood door het vuurpeloton. Ja, ook nog in mei 1945.

Vandaag hebben wij in ons midden Marten Mobach, die als lid van een verzetsgroep precies op 5 mei 1945 door de bezetter is opgepakt. Zijn vriend Minne Bouma werd direct doodgeschoten. Marten en de anderen werden in een auto geladen om hen hier in Fort de Bilt terecht te stellen. Maar de auto liep vast in een menigte hun bevrijding vierende Utrechtenaren. Daarom heeft hij het overleefd en is hij vandaag bij ons. De lijn tussen leven en dood was heel dun. Wie waren die verzetsmensen zoals Marten en Minne? Wie waren die mensen die in dienst van hun idealen vaak het beste hebben gegeven – hun leven. Die zich verzetten tegen onrecht, tegen een bezetter, een dictatuur. Die zeiden: ‘ik pik ’t niet’.

De meerderheid van ons land vormden zij zeker niet. De meeste Nederlanders probeerden zo goed en zo kwaad als het ging door te gaan met hun leven. Des te meer ontzag moeten we hebben voor degenen die wel iets deden, de dapperen die het wel durfden. Terwijl ze

vaak wisten wat de consequenties konden zijn; niet alleen voor henzelf, maar ook voor hun gezin, hun vrienden, hun omgeving.

Om hen te eren heeft het Nationaal Comité 4 en 5 mei samen met onze partners uit het Platform Tweede Wereldoorlog dit jaar uitgeroepen tot het Jaar van Verzet. Met extra aandacht bij de herdenkingen voor verzetswerk. Zoals bij de herdenking van de Februaristaking en hier vandaag. Met bijzondere tentoonstellingen, zoals over het verzet van kunstenaars en van homo's en over de aanslag op het bevolkingsregister in Amsterdam. En over de inzet van gewone burgers die neergeschoten geallieerde piloten hielpen te ontsnappen. En met al die tentoonstellingen en manifestaties willen we ook het debat met elkaar aangaan over de vraag *Wat zou jij doen?* Ik geef het meteen toe: eigenlijk is dat een onmogelijke vraag – althans als we die vraag stellen in de context van de oorlog. Want wat weten we nou echt van hoe het toen was? Hoe kunnen we ons in de mensen van toen verplaatsen? Wisten ze altijd waar ze aan begonnen? Hadden zij politieke motieven? Of dachten ze gewoon: dit is onrecht en dat pik ik niet. Wij, nu, als inwoners van een vredig, democratisch en rechtvaardig land, kunnen ons niet echt in hen verplaatsen. En dus kunnen we die vraag eigenlijk niet beantwoorden. Tenzij je hem anders stelt. Namelijk in de context van vandaag, van hier en nu.

In het kader van het jaar van het verzet heeft Frank van Vree, directeur van het NIOD, een begeleidende tekst geschreven met als titel *Verzet als voorbeeld*. Hij zoekt daarin de woorden die nu, in de wereld van vandaag, relevant zijn. En dan komt hij uit bij wat hij noemt 'het natuurlijk gevoel van betrokkenheid bij de medemens'. Het gaat erom, zegt hij, dat we *het gezicht van de ander* durven zien.

En hij zegt zelfs: 'het ontwijken van de blik van de medemens is het begin van alle geweld'.

En dan kunnen we wél hier en nu uit de voeten met die vraag: *wat zou jij doen?*

Ik noem maar een voorbeeld: wat zou jij doen als je hoort hoe iemand op straat een man uitmaakt voor kutmarokkaan? Wat zou jij doen als je merkt dat je Surinaamse collega wordt gediscrimineerd? Als je ziet hoe twee mannen die hand in hand lopen worden aangevallen? Ontwijk je hun gekwetste blik of schiet je te hulp? Dat zijn de vragen die we ons hier en nu wél kunnen stellen.

Natuurlijk: wie in zo'n situatie optreedt en zich verzet – dat is niet te vergelijken met de inzet van de mensen die wij hier vandaag herdenken. Maar zolang Nederland in vrede leeft, zijn het wel déze vragen die we onszelf zo nu en dan moeten stellen. En er met elkaar over spreken. Daarmee doen we, in tijden van vrede, recht aan de herinnering aan hen die hun leven voor deze vrede hebben gegeven.

De historicus Bas Kromhout schreef ter begeleiding van dit jaar van het verzet een essay, een overzicht van hoe Nederlanders in de loop van de afgelopen bijna 75 jaar over het verzet hebben geoordeeld. Vlak na de oorlog moesten we Nederland eensgezind opbouwen en ontleenden we kracht aan het fictieve idee dat bijna alle Nederlanders zich tegen de bezetters hadden gekeerd. Daarna kwamen de opstandige jaren zestig, waarin tegelijk met de eerbied voor de elite ook die voor dat 'grootse' verzetsverleden ter discussie werd gesteld. Soms legden we de nadruk op verzet op politieke gronden, zoals op de rol van communisten. Soms was de verzetsman gewoon een onkreukbaar strijder tegen onrecht. Zo was er steeds een ander accent en in deze tijd, zo constateert Kromhout,

hebben we weer veel aandacht voor de Held. We zien het in het boek over Pim Boellaard (die hier in het Kloosterpark in de Bilt woonde), in de film over Walraven van Hall, in de weergaloos populaire musical *Soldaat van Oranje*.

Onze blik op het verzet zegt ook iets over de samenleving, over de stand van het land. Daar kunnen we nog lang over doorpraten. Maar weet u, uiteindelijk kan het mij niet zoveel schelen. Of we verzetsmensen eren om patriottische redenen, of om politieke. Om humanistische of religieuze.

Als we hen maar eren – én er met elkaar over praten. Als we maar praten over wat wij kunnen doen om te tonen dat wij het waard zijn dat zij het ultieme offer hebben gebracht.

Als we maar met elkaar praten over of de vraag wanneer verzet ook NU nodig is – en zo ja waartegen dan. Als we maar praten over de vraag: wat zou jij doen?

Vorig jaar stond Ad van Liempt op deze plaats en hij sloot zijn betoog af met de oproep om altijd waakzaam te zijn tegen de macht. Want macht die niet democratisch wordt gecontroleerd is het begin van dictatuur.

Natuurlijk heeft hij gelijk. Maar het gaat óók om onszelf.

Om wat wij als individu doen. Hoe we staan tegenover de medemens.

Hoe we zijn blik niet ontwijken. Wees waakzaam tegen de macht, zeker.

Maar wees ook waakzaam, kritisch als het gaat om je eigen opstelling.